

הרב אברהם ברוך פעוונזנער
רב קהילת ליובאוויטש פאריז, צרפת

כללי שו"ע אדמו"ר הזקן בעל התניא נ"ע (ב)

אופני סדרי וזמני כתיבת ההלכות

כה. בשו"ע אדה"ז יש חשיבות גדולה לדעת זמני כתיבת כל הלכה והלכה, יותר מאשר בחיבורים אחרים, כי מאחר שאדה"ז חיבר השו"ע שלא לפי סדר ההלכות (כמובא לעיל סעיפים ב' וג' באריכות) הרי יש הרבה נפק"מ מי קדם למי, לדוגמא האם הל' שבת קדמו להל' יו"ט או להיפך.

וכגון הנפק"מ המפורסמת לגבי הא דסי' שכ"א ס"ז וז"ל: "ואין לשים הפלפלין תוך בגד ויכתוש בסכין עליו, מפני שמחליד ריח הבגד אע"פ שאינו מתכוין לכך כמ"ש בסי' תקי"א". עכ"ל. אולם בסי' תקי"א (שבידינו) ס"ז כתב אדה"ז ש"מותר להוליד ריח בבגד ביו"ט (שלגבי ענין זה דינו כבשבת, שהרי "אין בו צורך אוכל נפש וכו'", ע"ש) אם אינו מתכוין לכך, ורק אם הוא מתכוין לכך אסור". היינו שבהל' שבת כותב אדה"ז שאע"פ שאינו מתכוין לכך זהו אסור ובהל' יו"ט כותב שבאם אינו מתכוין מותר. ובכן עלינו לברר מהי המשנה הראשונה ומה – האחרונה?

יש הלכות שבהן ברור לגמרי מתי נכתבו, כגון הל' נט"י שנכתבו בשנת תקל"ז, כמו שכתבו הבנים הרבנים, או הלכות המלוקטות דחושן משפט שלגביהן הוכיח כ"ק אדמו"ר זמן כתיבתן, מזה שבהל' הלוואה (סעיף ל"ו) כתב "ושנת השמיטה היתה שנת תקמ"ד" הרי מוכח שזה נכתב בין השנים תקמ"ה – תקנ"א³⁷. אבל לגבי רוב ההלכות ככולן אין לנו בירור כזה.

והנה כמה מחכמי דורנו מצאו שיטות וסימנים כדי לקבוע על פיהם, לפחות באופן חלקי את זמני כתיבת ההלכות, כדלקמן סעיף כז.

האם עסק אדה"ז בעריכה סופית של השו"ע ובהכנתו לדפוס?

כו. לפני שאנו ניגשים לברר זמני כתיבת החטיבות השונות שבשו"ע, עלינו לברר האם בנוסף לשני השלבים בכתיבת השו"ע שנתפרשו בדברי הבנים הרבנים (תקל"ב – כהאחרונים ובראשם המג"א, ותקל"ז – כהראשונים) היו עוד שלבים בזה.

ונראה לקבוע בוודאות שהיו עוד שני שלבים: א) עריכה סופית, ב) הכנה לדפוס, וכפי שיתבאר לפנינו בעזה"י.

והנה אנו מוצאים שרידים לעריכה סופית.

והוא שבהל' שבת ובהל' פסח מציין אדה"ז בקו"א מזה לזה, בענין מצוה הנעשית ע"י כמה אנשים, אם אחד מברך לכולם (משום ברוב עם הדרת מלך) או שכל אחד מברך לעצמו, שבהל' שבת סי' רס"ג ס"ק ה' כתב בתוך דבריו, וז"ל (הדברים הועתקו בפיענוח הראשי תיבות): "עיין שם ובמה שכתבתי בסי' תל"ב . . כמו שכתבתי בסי' תל"ב". עכ"ל.

(ומציין ג"כ למה שכתב בסי' רי"ג (סעיפים ו-ז) וז"ל: "כל מקום שאחד פוטר את חברו בברכת הנהנין מפני קביעותם יחד או מפני שנהנים ביחד, מצוה שאחד יברך לכולם ולא כל אחד לעצמו שנאמר ברב עם הדרת מלך וכו'. אבל בברכת המצות אם כל אחד עושה מצוה בפני עצמו אף שכולן מצוה אחת כגון שכל אחד מתעטף בציצית או לובש תפילין הרשות בידם אם רצו אחד מברך לכולם כדי לקיים ברב עם הדרת מלך ואם רצו כל אחד מברך לעצמו . . . וכל זה כשכל אחד מקיים מצוה שלימה אבל אם בין כולם נעשית מצוה אחת שלימה אחד מברך לכולם בכל ענין ואין רשאים לברך כל אחד לעצמו כגון בני ביתו של בעל הבית שבדקין את החמץ בחדר הבית שלא נשלמה המצוה ולא יצא ידי חובת ביעור חמץ עד שיבערנו מכל חדרינו". ע"ש באריכות גדולה).

ובסי' תל"ב בקו"א ס"ק ב' כתב בענין זה וז"ל (בסוף דבריו): "אבל בסי' רס"ג נתבאר שיש חולקין על זה עיין במה שכתבתי שם בס"ד". עכ"ל³⁸.

ומאחר שבדאי לא נכתבו שניהם בזמן אחד, הרי בהכרח לומר שלפחות באחד המקומות ציין אדה"ז באופן של עריכה סופית (היינו שלמרות שלא הי' קאי אז בהלכות אלו (כגון בהל' שבת, אלא הי' עסוק בהל' פסח), הוציאם וציין בהם להלכות האחרות (כגון להלכות שבת))³⁹. ועוד זאת ויתירה מהנ"ל מצינו בהל' פסח סי' תמ"ח⁴⁰, שכתב וז"ל: "אך כל איש אשר יראת ה' נגע בלבו לצאת ידי כל הדיעות במכירת חמץ שתהי' מכירה גמורה לדברי הכל, יכתוב שטר מכירה כנוסח הכתוב בסידור"⁴¹. עכ"ל.

38 ויל"ע ולברר איזה מתוך ג' אלו היא משנה אחרונה. ואב"מ.

39 אבל בענין הפקר בפני ג' (הל' שבת סימן רמ"ז סעיף ט, הל' פסח סי' תמ"ה קו"א ס"ק א') ציין בהל' שבת להל' פסח, אבל שם לא ציין להל' שבת. ולכאורה הטעם לזה כי במהדור"ק כתב תחילה הל' פסח, וא"כ לא הי' יכול אז לציין להל' שבת. ובמהדורה שלאחרי זה, משנה לא זוה ממקומה. אלא שבסימנים רס"ג ותל"ב עשה אדה"ז עריכה סופית, משא"כ בסימנים רמ"ז ותמ"ה. וכנראה זהו מפני שאדה"ז לא הספיק לעשות את העריכה עד תומה. (למרות ששינה בהל' פסח שתהי' מהדורא בתרא, כדלקמן).

והנה בענין הנ"ל (מצוה הנעשית ע"י כמה בנ"א) מצינו בהל' פסח עצמן שאדה"ז כותב בזה בסי' תע"ג סעיף כ"ד, וז"ל: "כל דברים אלו דהיינו המצות והמרור והחרוסת ושני תבשילין אין צריך להביא אלא לפני מי שאומר ההגדה דהיינו לפני בעל הבית אבל בני הבית שהן יוצאין בשמיעה מבעל הבית (שכן נכון לעשות משום ברוב עם הדרת מלך כמו שנתבאר בסי' ח') אין צריך שיהיו דברים אלו לפניהם". כו'. ע"ש. ולא ציין לסימן רי"ג רס"ג ותל"ב. ויש בזה עוד תמיהה: בסימן ח' שלפנינו (סעיף י"א) אינו כותב "שכן נכון לעשות", אלא שאם רצו "כל אחד מברך לעצמו ואם רצו האחד מברך והאחרים שומעים ועונים אמן ויוצאין בזה כו'". וזהו כמו שכתב בסי' רי"ג (דרך אגב: בהוצאה החדשה משום מה לא ציינו בסי' ח' וגם לא בסי' רי"ג, לסימן תע"ג). ומשמע מכל זה שבמהדור"ק דהל' ציצית הי' כתוב כבסי' תע"ג, שהרי המהדור"ק של שניהם נכתבה באותו זמן ומקום כידוע, אלא שבהל' ציצית שינה אדה"ז באיזשהו שלב למסקנתו בסי' רי"ג ובהל' פסח נשאר כבמהדור"ק.

ואולי אפשר להציע כדי לבאר כל זה, שרישומי העריכה הסופית כתב אדה"ז במחברת (וכיו"ב) בפני עצמה, ולידי המדפיסים הגיעה רק תחילתה, ולכן הרישומים הנ"ל לסי' תמ"ה ואילך לא הודפסו. וזהו בדומה למ"ש לעיל סעיף כד בסופו, שהשינויים וההוספות שאדה"ז כתב בהל' פסח, כדי להפוך המהדור"ק למהדור"ב, היו במחברות (וכיו"ב) בפני עצמן, ושם כתב ההוספות והשינויים בנוסח הפנים, הקו"א, ושם ניתוספו ההגהות וכו'.

וכל זה הגיע לידינו עד לסימן תמ"ז-תנ"ב, ומשם ואילך אין בידינו לא קו"א ולא הגהות וכו'. ועצ"ב בכל זה. אבל הרישומים של העריכה לרפוס הגיעה כולה לידי המדפיסים, שמפני זה הדיפסו אותם בסימן תמ"ח כדלקמן בסמוך, ועוד. ראה לקמן סעיף כט.

40 סעיף י"ב.

41 ומלשון זה מוכח שסדר מכירת חמץ הוא חלק מהסידור, ולא מהשו"ע, וגם לא ענין בפני עצמו כמו סדר

והרי ברור שזוהי הוספה מאוחרת שאם כי הל' פסח שלפנינו הן מ"תקופת הראשונים", כנ"ל, מ"מ ברור שנכתבו לפני הסידור שנדפס לראשונה בשנת תקס"ג⁴². ובהכרח לומר שזה נתוסף כאשר אדה"ז עסק בהכנה לדפוס דהל' פסח.

ולפנינו סעיף כט יתבאר בעזה"י עוד פרטים בנוגע להכנת הל' פסח לדפוס ע"י אדה"ז. ויתכן שהסיבה לזה שהל' פסח נדפסו הראשונות מכל ההלכות (בנוסף לסיבות רוחניות, כמובן מדברי כ"ק אדמו"ר) היא מפני שהן ההלכות היחידות שאדה"ז הכינן לדפוס.

סימנים שונים לזמני הכתיבות

כז. בדברינו הבאים נשתדל לבאר שיטות וסימנים שאפשר להשתמש בהם כדי לקבוע או לשער זמני כתיבת כל הלכה והלכה, בירור מדויק או חלקי (היינו לדוגמא, שזה נכתב לא לפני (או לאחר) שנה פלונית, מבלי שנדע מתי בדיוק נכתבה).

א) כבר הבאנו בתחילת דברינו את דבריהם המפורסמים של הבנים הרבנים, שבתחילה, בשנות העשרים שלו, נהג אדה"ז לפסוק כהאחרונים, היינו השו"ע ונושאי כליו שעל הדף, ובראשם המג"א, ואח"כ בהיותו כבן שלושים התחיל לפסוק כהראשונים.

ומעתה ניחזי אכן באיזה הלכות פסק אדה"ז א) כהאחרונים, וב) בפרט המג"א, ובאיזה א) כהראשונים, וב) לאו דוקא כהמג"א.

והנה **"מרגלא בפומיהו דאינשי (בכלל) ובכל אנ"ש (בפרט) לאמר"** שרוב השו"ע ככולו הוא לפי המג"א. והם מסתמכים על הלשון הסתמי שבהקדמת הבנים הרבנים ובצמח צדק וכו' (כנ"ל סעיף א).

אבל הרי הבנים הרבנים כתבו בפירוש שזה הי' רק בתחילה, ושאח"כ כשהגיע לגיל שלושים התחיל לפסוק כהראשונים, והל' נט"י נקטו רק כדוגמא כי בהם **"התחיל"**, אבל אז גם **"התחיל להגי' ולחדש"**⁴³ בספרו **זה מחלק או"ח"**, היינו כל האו"ח. אלא שלא פירשו לנו על כל הלכה מההלכות שבשו"ע הנמצאות בידינו, מאיזו תקופה הן, מהאחרונים או מהראשונים.

ולפי זה נמצא שאנו יכולים לברר בכל הלכה האם אדה"ז פוסק בה כהאחרונים או כהראשונים⁴⁴, ואם **"בראש"** האחרונים נמצא המגן אברהם (כנ"ל).

אלא שלבדוק כל פסק ופסק היא **"מלאכה מרובה (בכמות) וכבידה (באיכות)** ואי אפשר

הכנסת שבת, ורק המדפיסים הרפיסו את זה בשו"ע **"לתועלת השלימות למען לא יחסר כל בספר הזה - הצגנו נוסח זה בסוף הספר"** - כלשונם בשו"ע שם, וכדי שלא תהי' כפילות (או יותר נכון - מטעמי חסכון) - השמיטוהו מהסידור. 42 ועתה נתגלה לעין כל דפוס (כנראה) הראשון מהסידור, שכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע כתב עליו בגזית"ק **"כנראה דפוס שקלאור"**, ובו אין סדר מכירת חמץ. והרה"ג הרה"ח רש"ב שיחי' לעווין טוען שזוהי הוכחה שסדר מכירת חמץ נוסף ע"י אדה"ז, בדפוסים יותר מאוחרים של הסידור. וא"כ ההכנה לדפוס של הל' פסח נעשתה אחרי תקס"ג.

43 ביאור ב' הלשונות: **"להגי"**, היינו שהשאיר כיסוד את הדברים הקודמים ורק הגי', הוסיף גרע ושינה בהם, ואילו **"לחדש"** היינו שכתב דברים חדשים לגמרי, ולפעמים גם מחק לגמרי מה שהי' כתוב מקודם (ראה לדוגמא סי' רנ"ג ק"א ס"ק ד' בסופו).

44 ואולי י"ל שגם אילו היו מפרשים לנו על כל הלכה אם היא כהאחרונים או כהראשונים, כבהל' נט"י, הרי מכיון שתורה היא, אין לנו להסתפק באמונה שאכן כן הוא - אלא מוטל עלינו לראות זה בעצמנו בתוך ההלכות.

(לדכוותי) בשום אופן" לעשות כן (שהרי אינו מספיק לראות במראי מקומות היכן פסק כהמג"א, שהרי פשוט שגם בתקופות המאוחרות פסק כמה וכמה פעמים כהמג"א, וגם כשאר אחרונים (וכנ"ל סעיף א), אלא מה שצריך לבדוק הוא היכן פסק כהמג"א נגד פוסקים אחרים, וישזהו רוב הפוסקים וכו' וכו').

אבל אפשר לנו לבדוק בקונטרס אחרון בכל חטיבה וחטיבה, בלשונויותיו של אדה"ז ובתוכן דבריו, כיצד הוא מתייחס לאחרונים בכלל ולמג"א בפרט, וכדלקמן.

ב) ההלכות שבהן אדה"ז מביא ומציין לדברי הפרי מגדים⁴⁵, הרי זה הוכחה שנכתבו לאחר שנת תקמ"ה⁴⁶ שאז נדפס הפרמ"ג בפעם הראשונה⁴⁷. ולאידך ההלכות שבהן אין אדה"ז מביאו, הרי זה מפני שנכתבו לפני תקמ"ה.

ג) בסדר מכירת חמץ (הנדפס בשו"ע אדה"ז אחרי הלכות פסח, בתחילתו) כתב אדה"ז וז"ל: **"נודע בשערים המצוינים בהלכה, אשר הרבה מספרים הראשונים ז"ל לא יצאו לאור הדפוס עדיין בימי האחרונים ז"ל הט"ז ומ"א והנמשכים אחריהם, עד עתה קרוב לדורותינו אלה, כנראה בעליל מספר שיטה מקובצת על כמה מסכתות וכיוצא בו. ולזאת ודאי אין לסמוך להקל למעשה על הקולות שנמצאו בדברי האחרונים ז"ל"** וכו' וכתב ע"ז אחיו הרה"ק מהרי"ל (בשו"ת שארית יהודה סימן י' הובא בהוספות לשו"ע ע' כז [תרפ]. ובהוצאה החדשה לא הובא זה) וז"ל: **"והנה תחילת יסודו של "אחמו"ר" – אדה"ז – בענין תקנתו במכירת חמץ) הוא על ס' שיטה מקובצת על בבא מציעא (ואמר כי לא לחינם הזכיר אותו בהקדמתו, אלא שרמז רמז שמשם הוציא דבריו כו").**

והנה תקנת אדה"ז למכור חמץ בערב קבלן לא כתבה בשו"ע, אלא רק לאחר זמן רב, בסידור, כנ"ל. היינו שלמרות שבמהדור"ב כבר פסק כהראשונים המדברים בהלכות פסח (וכו'), מ"מ עדיין לא כתב אז לפי הראשונים **שבשטמ"ק**⁴⁸, ולאידך הרי ההלכות שבהן משתמש אדה"ז הרבה בשטמ"ק ב"מ, כגון הל' רבית והל' חו"מ, נכתבו בזמן מאוחר יותר (אלא שבנוגע להל' חו"מ אין אנו זקוקים לביור זה, כי כבר הבאנו את מה שכתב בזה כ"ק אדמו"ר).

ד) רמת השכלול של כתיבת ההלכות, כגון הפתיחות, הסוגריים מסוג המבואר לעיל סעיף טז, ההגהות וכו' שנתבארו לעיל חלק ראשון, וכדלקמן בעזה"י⁴⁹.

[יש מקום לדון עפ"י הלשונויות "כמו שיתבאר" לשון עתיד או – "שנתבאר" לשון עבר. וכן, האם הכוונה ב"כמשנ"ת" לשו"ע אדה"ז או לשו"ע הב"י. אבל יש לציין שהלשונויות הללו "יתבאר" ו"נתבאר", צריכים בדיקה גדולה אם אינם טה"ד].

45 הל' משא ומתן סי' קנ"ז סעיף ב' (בפנים בסוגריים המתחיל מ"מ). הל' שחיטה ק"א ס"ק יו"ד. וראה גם שאלות ותשובות סימן ז'.

46 ויש להוסיף לזה שלפעמים כתבו המדפיסים בדף השער שנת התחלת ההדפסה שיתכן שנמשכה יותר משנה אחת, (שכן אנו מוצאים בספרים רבים שבסופם כתבו הבחורים הוצע ערס מתי ה' ראשית וגמר מלאכתם). ויש להניח שלאחרי ההדפסה עבר זמן עד שהס' הגיע לידי אדה"ז.

47 שהפרמ"ג הגיע לידי אדה"ז לאחר שכתב רוב השו"ע, שמעתי (אבלחטו"א) מפי ידידי הרה"ח וכו' ר' יהושע שלמה צירקינד ע"ה. והיו הדברים לעילוי נשמתו. והדברים מופיעים גם בבבליוגרפיות.

48 אולי זהו מפני שספר זה עדיין לא הגיע לידו אז.

49 בבבליוגרפיות שם נמצאת כמדומה רק הוכחה ב' הנ"ל.

*

ועתה נתחיל בעזה"י לנסות לברר אופני זמני כתיבת ההלכות, ונתחיל בשלושת החטיבות הגדולות שבאו"ח, הל' שבת (סי' רמ"ב – שד"מ), הל' פסח (סי' תכ"ט – תצ"ד), והל' יו"ט וכו' (סי' תצ"ה – תרנ"א)⁵⁰.

לפענ"ד נראה שהל' יו"ט היא מהדו"ק, והל' פסח – מהדורא בתרא (ולא עוד אלא שאדה"ז הכינם לדפוס), והל' שבת אדה"ז רק התחיל "להגי' ולחדש" בהם, אבל לא גמרם, ונשארו בהם הרבה דברים מהמהדו"ק, כדלקמן.

הל' יו"ט – כהאחרונים ומג"א, הל' פסח – כהראשונים

הל' שבת – ממוצע בין שניהם

כח. כאשר אנו משווים בין הלשונות בקו"א בהל' יו"ט לבין הל' פסח – אנו רואים בבירור שיש כאן שתי גישות שונות לחלוטין.

בהל' יו"ט עיקר הפסק הוא כהאחרונים⁵¹ ולא זו בלבד שבהלכות אלו פסקי האחרונים מהווים יסוד גדול לפסוק כמותם, אלא שכל הלשון והסגנון בהל' יו"ט הוא לפסוק כמותם. אלא אם כן יש ראיות ברורות כנגדם. אבל בעצם הלכה כוותיהו.

וכן בנוגע להמג"א בפרט, הרי הוא פוסק כמוהו וגם נגד פוסקים אחרים, מכבדו ביותר, ועד כדי כך, שמתי אפשר לפסוק כהאחרונים אחרים – רק כשהמג"א לא כתב אחרת. והוא מביאו עם הרמ"א בהמשך אחד.

כמו"כ ממעט אדה"ז לחלוק על המג"א (כדרך שהוא חולק לעתים קרובות על הט"ז, למשל), אבל כאשר בלית ברירה הוא חולק עליו, הרי גם אז הוא משתדל לתמוך יתדותיו בדברי המג"א עצמו.

והדברים החריפים המפורסמים שכתב אדה"ז (בסי' תצ"ט קו"א ס"ק ג') על מהר"צ שפיץ, שמלאו לבו לכתוב השגה על המג"א⁵², משתלבים היטב בגישה הכללית להמג"א שבהל' יו"ט. וכל הדברים הללו אינם נמצאים כלל וכלל בהל' פסח, כדלקמן (ובהל' שבת הגישה היא ממוצעת, כדלקמן).

בהל' יו"ט עיקר הפסק הוא כהאחרונים

הנה כמה דוגמאות:

בסי' תצ"ה בקו"א ס"ק א': "ואין לומר כמ"ש הר"ן (דלדיד') וכו', ואנן קי"ל . . כדעת ראבי"ה ומרדכי ורא"ש וראב"ד (עיין מג"א שם) והסכמת האחרונים . . דלא כר"ן וכו'". ע"ש. וראה בענין זה גם לקמן מסי' תק"י.

50 ג' הלכות אלו מהוות כמחצית משו"ע אדה"ז הנמצא בירדנו.

51 ובדרך כלל הכוונה לט"ז ומג"א כדלקמן ח"ד.

52 ראה כפ"ה אות שד"מ בהערות שמהר"צ שפיץ לא רק השיג על המג"א, אלא גם כתב על המג"א שלא בדרך כבוד כלל. אבל אדה"ז איננו מתייחס לזה כלל בדבריו שם.

שם ס"ק ה': "הנה דעת הר"ן בשם התוספות וכן כתב בשיטה מקובצת . . דלא כרש"י ואור זרוע, ולכאורה ה' נראה להחמיר בשל תורה כתוס' ור"ן, אבל כבר פסקו רש"ל ומג"א כרש"י ואור זרוע, ואין לנו לזוז מדבריהם". ע"ש. (וראה שם בהמשך הדברים).

בסי' תק"א קו"א ס"ק ב': "הנה הטור אוסר גם בזה והעתיקו האחרונים דבריו. וכבר הקשה עליו הב"י, ותירצו האחרונים. אבל על מה שהקשה הב"י על הטור כו' לא תירצו כלום. וביום של שלמה ובדרכי משה ובפרי חדש תירצו דקיי"ל כו'. והנה אנן לא קיי"ל כסברא זו, שהרי בסי' תי"ו פסק השו"ע וכל האחרונים כהרמב"ם והרשב"א ומגיד משנה כו'. ומס' תק"ג לא קשה מידי כמו שכתב שם המג"א. ואדרבה לפי תירוצו שם משמע שהכל מודים לרמב"ם ורשב"א כו', א"כ בנידון דידן כו'. וכיון שבנידון דידן הרב בית יוסף ורמ"א הסכימו להתיר בפשיטות, וכתב הב"י שכן דעת רוב הפוסקים, וגם האחרונים זולת רש"ל וב"ח לא החליטו לאיסור בזה, אלא שהט"ז כתב ראוי לצאת לכל הדיעות, וגם כל האחרונים בסי' תי"ו לא חלקו על הרמב"ם ורשב"א ומגיד משנה ושו"ע, פשיטא דהכי נקטינן, ובפרט באיסור דרבנן דקיי"ל הלך אחר המיקל".

בסי' תק"י קו"א ס"ק ב': "דלא כר"ן אלא כרש"י ואור זרוע ורמ"א ומג"א. וכן כתב רש"ל . . וכתב שם שכן דעת הרי"ף ורמב"ם ורא"ש וטור ומגיד משנה. דאף דלפי מה שכתבו התוס' . . אין ראיה מרי"ף ורא"ש, מכל מקום מסתימת דבריהם משמע שאין מפרשים כפירוש התוס'. ואף שאעפ"כ יש לומר כו', מכל מקום אין לזוז מדברי רוב האחרונים ז"ל שהסכימו לפסוק כרש"י ואור זרוע וטור". כו'. ע"ש.

ובסי' תקי"א סעיף ז': "ואפילו לעשן פירות אין היתר אלא כשמתכוין כדי שיקלטו הפירות טעם הבושם ויהיו יותר טובים לאכילה אבל אסור לעשן פירות כדי שיקלטו ריח הבושם ובאכילתו אותם יהנה מריחם הטוב לפי שאסור להוליד ריח ביו"ט בדבר שלא היה בו ריח".

ובקו"א ס"ק א': " . . וכן משמע בכל הפוסקים. אבל מפירוש רש"י כו', משמע לכאורה כו' וכסברת שו"ת חכם צבי סי' צ"ב. אבל אין כן דעת האחרונים⁵³ ז"ל . . והחכם צבי השיג עליהם . . ובודאי יש לנו לקיים דברי רבותינו האחרונים ז"ל לפסק הלכה . . ואפשר להכריח דגם דעת רש"י כדעת האחרונים כו', אלא שאין להאריך בזה, דבלאו הכי אין דבריהם צריכים חיזוק"⁵⁴ וכו'. ע"ש.

ובהל' פסח לא מצאנו, כמדומה, כלשונות וכדברים האלה כלל וכלל⁵⁵. ואדרבה, והנה כמה דוגמאות:

53 הכוונה לט"ז ומג"א, כמצויין בהוצאה החדשה.

54 כפרי"ה כלל שמי"ז.

55 בסי' תל"ו סוף סעיף א': "היוצא מביתו לעיר אחרת קודם הפסח ודעתו שלא לחזור לביתו עד לאחר הפסח... חייב הוא לבדוק כל חדריו בלילה שלפני יציאתו לאור הנר ואם שכח ולא בדק בלילה יבדוק ביום לאור הנר... ויסגור את ביתו ואת כל חדריו הבדוקים שלא יכניס שום אדם עוד חמץ לשם שאם לא יעשה כן אין בדיקתו שווה כלום".

בסי' תל"ג סעיף ל' מביא אדה"ז מחלוקת ראשונים ב"חמץ שנפלה עליו מפולת (פירוש גל של אבנים ועפר) אם אין הכלב יכול להריח ריחו ולחפש אחריו דהיינו שיש עליו גובה ג' טפחים", שלדעת רש"י והר"ן "הרי הוא כמבוער מן העולם לגמרי ואינו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא מן התורה אף על פי שלא בטלו . . אבל מדברי סופרים אפילו אם נפלה עליו מפולת מאליו צריך לבטלו קודם שתגיע שעה ששית גזירה שמא יתפקח הגל".

ולדעת הסמ"ק "אף שנפלה עליו מפולת גבוה ג' טפחים אינו כמבוער מן העולם לגמרי . . שעובר עליו בבל ימצא מן התורה . . לפיכך . . הרי הוא חייב מן התורה לבטלו קודם שתגיע שעה ששית . . אבל אם לא ביטלו קודם שעה ששית חייב הוא מן התורה לפקח את הגל להוציא החמץ משם ולבערו, ואם יש חשש סכנה לפקח בגל בידים, הרי הוא חייב לשכור פועלים שיפקחו את הגל ע"י מרא וקרדום וכיוצא בהם בענין שאין בו חשש סכנה עד שיוציאו את החמץ משם". עכ"ל.

ובקו"א שם ס"ק י"א, כתב שדעת המג"א כהסמ"ק, וכ"ד הטוש"ע.

ואדה"ז ממשיך בפנים השו"ע: "ולענין הלכה יש להחמיר בשל תורה כסברא אחרונה", כו', היינו כסמ"ק, וממשיך בסעיף ל"ג: "בגל (ש)יש עליו בודאי גבוה ג' טפחים . . (ו)יש כאן ספק שמא אין (כאן) מן החמץ כלום . . לכן יש להקל" – כרש"י ור"ן.

היינו למרות שדעת הטוש"ע והמג"א כהסמ"ק, בכל זאת יש מקום גם לדעת רש"י והר"ן, ולכן יש להחמיר בשל תורה ולהקל בד"ס.

זאת ועוד: על מה שכתב אדה"ז בסעיף ל' הנ"ל שהוא חייב לשכור פועלים וכו', כתב בקו"א ס"ק יו"ד: "כן כתבו התוס' . . וכל שכן הוא לדעת הסמ"ק וסיעתו . . והנה הטוש"ע השמיטו חיוב זה . . משום דאזדו לטעמייהו שבסי' תל"ח פסקו הטור וב"י . . וא"כ י"ל לדעת הטור דאפילו לא ביטל עדיין אם מצא קודם זמן איסורו יבטלנו ודיו . . ומש"ה השמיטו הטוש"ע חיוב זה והתוס' ס"ל . . לחומרא. א"נ י"ל דלרש"י ור"ן . . משא"כ לסמ"ק וסיעתו . . והתוס' ס"ל כשיטת רש"י . . וטוש"ע ס"ל כסמ"ק וסיעתו . . ולענין דינא פשיטא דיש להקל כמשמעות הטוש"ע, דבד"ס הלך אחר המיקל, והיינו בביטל, אבל אם לא ביטל דיש כאן איסור דאורייתא לסמ"ק וסיעתו פשיטא דחייב" וכו'. ע"ש.

וגם כאן לא כתב אדה"ז (כבהל' יו"ט) שמאחר שהטוש"ע שהם אחרונים (השו"ע עכ"פ, ועוד דכו"ע גירי אבתרי' וכו') פסקו באופן מסוים, הרי גם בשל תורה יש לעשות כדעתם.

ובאותו ענין: בסי' תל"ו סעיף א' ואילך, בדין היוצא מביתו קודם לפסח שגם בזה יש אותה מחלוקת, ולכאור' דעת הטוש"ע ב"ח ומג"א להחמיר (ואכ"מ, ע"ש), מ"מ כתב אדה"ז בסוף סעיף וא": "ולענין הלכה יש לחוש לכתחלה לסברא הראשונה אבל בדיעבד כגון ששכח ויצא מביתו ולא ביער החמץ ממנו וזכר בדרך וטורח לו לחזור ולבער יש לסמוך על סברא האחרונה ואין צריך לחזור לביתו לבער אם יצא קודם שלושים יום".

ובכלל כמדומה שבהל' יו"ט רוב ההכרעות הן החלטיות כדעה אחת (של ראשונים או אחרונים), מטעם שהאחרונים (הכוונה בפרט לט"ז ומג"א) פסקו כן, ואילו בהל' פסח יש הרבה הכרעות רק שהן למעשה ולא להלכה, שאין אדה"ז מכריע הלכה כמי, אלא רק אומר שמאחר שיש ב' דעות הרי בדברנו, או בשעת הדחק וכיו"ב, יש לנהוג לקולא, ובדאורייתא לחומרא. ולדוגמא:

בסי' תל"ט קו"א ס"ק א': "וכיון שדעת הרמב"ם ומגיד משנה והב"י בשו"ע והט"ז להחמיר אפילו ביטל, יש לחוש לדבריהם אם לא ביטל, דהוה ספיקא דאורייתא. ואפשר שגם רמ"א אינו מיקל אלא א"כ ביטל, וכן משמע בתחלת דברי הט"ז ע"ש".

ובסי' ת"מ ס"ק ט': "כ"כ החק יעקב, דלא כמ"א, וכ"כ הפרי חדש שיש להסתפק בזה, ולכן כתבתי להחמיר לכתחילה ולהקל בדיעבד, כמו שכתבו האחרונים גבי ייחד לו בית, שהוא מחלוקת בין רש"י ורי"ף ורמב"ם ובין ר"ת ורא"ש ור' זרחיה הלוי ורמב"ן, וכך כתב האלי' זוטא וחק יעקב גבי שומר חנם, שהוא מחלוקת בין רש"י ובה"ג ורא"ש ובין רמב"ם ור"י, וכן יש לפסוק באלם, שהט"ז פסק כהמקילין והחק יעקב פסק כהמחמירין".

(ויש להעיר שבהרבה מקומות בקו"א בהל' פסח, כתב אדה"ז שהלכה כדברי המיקל בדברי סופרים - בסוף דבריו, וא"כ אולי יש מקום לומר שזהו הוספת אדה"ז במהדורא בתרא. אבל יש לציין שיש כזה גם בהל' יו"ט).

*

והנה לפי הנ"ל אולי יתכן שנמצא פתרון למה שמצינו באיזהו מקומן בקו"א, שאדה"ז מביא דעות עיקריות, לא במקומן הראוי לכאורה בתוך פנים הקו"א אלא הוא מביאן בהגהה. ולכאורה הדבר תמוה.

כגון: בסי' תל"א קו"א ס"ק א', מביא אדה"ז באריכות דעת "הראב"ד וסיעתו" בענין האיסור לאכול וללמוד לפני בדיקת חמץ, ולאחרי זה הוא כותב בהגהה: "והן אמת שיש להטור שיטה אחרת" וכו'. ע"ש. ולפי הנ"ל אולי י"ל שבמהדו"ק לא הביא דעות אלו, כגון דהטור, מכיון שנדחו מהלכה, כי לא הובאו בשו"ע ובאחרונים החונים עליו, אבל במהדו"ב שבה סבר אדה"ז כהראשונים, הביא גם דעות שלא הובאו בשו"ע כלל. ואם כי בסיום דבריו הוא פוסק דלא כהטור, בכל זה הרי הוא מביא דעתו מפני שאין דעתו דחוי' לגמרי מהלכה ויש לסמוך עליו בשעת הדחק וכיו"ב.

ועד"ז י"ל בנוגע למחלוקת הנ"ל בין רש"י ור"ן לסמ"ק בענין חמץ שנפלה עליו מפולת אם עוברים עליו מדאורייתא אם לא ביטל, שבסי' תל"ג בקו"א סעיפים קטנים ד' וה', יש בשניהם בתחילה שקו"ט ומסקנות והגהות כרגיל. אבל שלא כרגיל יש בשני הקו"א הללו הגהות, שמוסבר בהן שכל השקו"ט כו' דלעיל, אינם אלא לדעת הסמ"ק, אבל לדעת רש"י

ובקו"א ס"ק ג': "עיין בט"ז. ואף שיש לומר דאיסורא לא ניהא ליה דליקני, מ"מ לדינא אין לנו לזוז מדבריו ז"ל, ובפרט שיש לקיים דין זה מטעם אחר, ואין להאריך" כו'. ע"ש. והחילוק בין דברים הללו, להלשונות שבהל' יו"ט (ושבת) - ברור.

ור"ן אי"ז כך אלא באופן אחר. ואף כאן קשה מאוד: למה נאמרו דברים אלו בהגהה, ולא בפנים הדברים.

ולפי הנ"ל הדברים מבוארים: במהדו"ק דהל' פסח נפסק להלכה לגמרי כהסמ"ק, בין לקולא בין לחומרא. וא"כ לא הי' אדה"ז בקו"א זקוק כלל לבאר איך הוא לדעת רש"י והר"ן שהרי נדחו מהלכה לגמרי. ורק במהדו"ב שפסק כשניהם כו' כנ"ל, אז הוצרך אדה"ז לבאר ג"כ איך הוא לדעת רש"י והר"ן, ולכן הוסיף זה בהגהה.

ויתכן שהי' דעת אדה"ז להכניס זה (הן בסי' תל"א הן בסי' תל"ג) בפנים, אלא שהמדפיסים חשבו שצריך להשאיר זה כהגהה.

*

ובהל' שבת, אין הסגנון כבהל' יו"ט, ובכל זאת ישנם (נשארו) גם מקומות שהסגנון דומה להל' יו"ט. ולדוגמא: בסי' רמ"ה קו"א סק"א: "לכאורה יש בזה ג' שיטות כו' ולענין הלכה אין לזוז ממשמעות פסק השו"ע . . . כדעת רב שרירא והראב"ד ומהרי"א והטור יו"ד, ואפשר דגם רש"י וכל סיעתו מודים בזה כו', ואף אם פליגי מכל מקום אין לזוז מפסק השו"ע כיון שכן הוא ג"כ דעת המג"א והט"ז ביו"ד והפרי חדש וטור ושו"ע ביו"ד" וכו'. ע"ש עוד.

ובסי' רמ"ז קו"א ס"ק ב: "אף אם פירוש המג"א דחוק בלשון מהר"י אבובב וב"י, מ"מ הרי בתשובת מהר"ם סי' ר"ב מבואר בהדיא לאיסור, ואין שומעין לאחרונים נגד גדולי הראשונים כשלא הביאו דבריהם וחלקו עליהם" כו'.

הרי ברור מדבריו, שבמקום שהאחרונים אכן מביאים דברי גדולי הראשונים, וחולקים עליהם – הלכה כאחרונים⁵⁶. אבל לא כתב כן בפירוש בהל' שבת (ורק בהל' יו"ט כתב כן).

בהל' יו"ט פסקי האחרונים מהווים יסוד גדול לפסוק כמותם:

בכמה מקומות בהל' יו"ט פוסק אדה"ז הלכות אך ורק על יסוד דיוק לשונם וכיו"ב ("משמעות") של האחרונים. ולדוגמא:

בסי' ת"ק סעיף י"ג: "ואפילו הבשר שאינו רוצה לאכלו ביו"ט אם חושש שמא יסריח מותר למלחו ביחד עם הבשר שרוצה לאכול" וכו'. ע"ש.

ובקו"א ס"ק א': "כן משמעות הפוסקים עיין מג"א ס"ק י"א וכן משמע בהדיא בב"י" וכו'. ע"ש.

בסי' תק"א ס"ב: "אבל אם נשברה מערב יו"ט אם אי אפשר להסיקה בלא ביקוע מחמת גדלה ועביה, מותר לבקעות ממנה חתיכות גדולות. ואע"פ שהיה אפשר לו לבקעות מערב יו"ט. לפי שאין בבקיעת עצים לחתיכות גדולות מלאכה גמורה, ואף בשבת אינו אסור אלא מדברי סופרים משום עובדין דחול, ומשום שמחת יו"ט התירו לגמרי. אבל אסור לבקעות ממנה חתיכות קטנות מאד, כדרך שמבקעים עצים דקים מאד כדי להצית בהן האור, מפני שהעושה כן בשבת חייב מפני שהוא תולדת הטוחן כמ"ש בסי' שכ"א. לפיכך לא התירו דבר זה משום

שמחת יו"ט לפי שזהו כמכשירין שאפשר לעשותם מערב יו"ט.

ובקו"א ס"ק א': "כן כתב הט"ז כו". (ע"ש עוד).

בסי' תק"י סעיף ד': "במה דברים אמורים כשהאוכל מרובה על הפסולת שיש יותר טורח בברירת האוכל מתוך הפסולת מבברירת הפסולת מתוך האוכל לפיכך הצריכו אותו לברור הפסולת כדי למעט בטורח ביו"ט אבל אם הפסולת מרובה על האוכל צריך לברור את האוכל ולהניח את הפסולת כדי למעט בטורח". וע"ש עוד.

ובקו"א ס"ק ג': "כן משמע בט"ז סק"ב, דאף דאיכא מלאכה גמורה בברירת הפסולת, אעפ"כ אם יש טורח יותר בברירת האוכל אסור לברור את האוכל משום טירחא שאינה צריכה".

וראה גם סי' תק"ז קו"א ס"ק ה'-ואו ועוד.

אולם גם בהל' פסח יש דברים דומים וכבר כתבנו שגם במהדורא בתרא מתחשב אדה"ז ביותר בדעות האחרונים, במקום שאינם בסתירה לראשונים. ופשוט.
ולדוגמא:

סי' תל"ז ס"ק ה': "זה פשוט לדעת המ"א שמדבריו משמע בהדיא דבמדאורייתא אין לחלק בין תוך למ"ד לקודם ל".

ובס"ק ט': "כן הוא באליה זוטא, וכן משמע בחק יעקב בשם הרשב"א, אבל במ"א בשם הרשב"א לא משמע קצת הכי. ובאמת שלשון תשובת הרשב"א יש לדחוק ולפרשו בשני פנים, ואפשר דרשב"א גופיה לא פשיטא ליה מילתא, כדמשמע בהדיא מלשונו, ולרווחא דמלתא נקט ב' חילוקים. והילכך יש לנו לפסוק כמ"ש הט"ז בסוף סי' תל"ג וכמ"ש בפנים".

סי' תל"ח ס"ק ג': "כ"מ בהדיא במ"א סי' תל"ו סק"ח דאי לאו דסמכינן איש אומרים הוה צריך לפנות הבור ולהוציא החמץ מקרקעיתו".

סי' תמ"ה ס"ק ה': "הנה במ"א משמע קצת, וכן כתב החק יעקב, דבאין אבוקה כנגדו לא מיתסר אלא מדרבנן, וזהו לדעת הב"י ביו"ד סימן קמ"ב. אבל הט"ז וש"ך שם חלקו עליו בזה, משום דהנקברין דאפילו אפרן אסור גחלתן אסורה מן התורה, ואפילו דיעבד כמ"ש הרא"ש בשם הרב רבנו יונה, ע"ש בש"ך. ועי' בפרי חדש סימן תמ"ז סעיף א' וסימן תס"ז סעיף י', שנראה כחולק על הש"ך בסימן ק[מ]ב סעיף קטן ח'. ועיין במה שכתבתי בסי' תמ"ז".

סי' תמ"ז ס"ק א': "כן משמע בשו"ע שהביא דיעה ראשונה בסתם, וכן פסקו החק יעקב ואליה זוטא, וכן כתב הט"ז ביו"ד סי' צ"ב, וכן משמע במ"א סימן תנ"א סוף ס"ק ל"ז] וסי' תס"ז ס"ק ל"ג, וכן משמע בשאר כל אחרונים. ועיין במנחת יעקב כלל ל"ט שהביא ראיות שכן דעת השו"ע, וכן הוא באליה זוטא".

אדה"ז פוסק כהמג"א נגד פוסקים אחרים

א. כמדומה שדרכו של אדה"ז דרכו לפסוק כהמג"א אף "מחבריו" ל' רבים. וכדמשמע בקו"א סי' רמ"ט סוף ס"ק ד' וז"ל: "ויצא דינו של של"ה ברור לפי דעת הרא"ש וטור

וש"ע החולקים על התוס', וכן הוא ג"כ דעת רבינו קלונימוס ואור זרוע ודרכי משה כאן, מהר"ם גלאנטי וספר הזכרונות ובעל כנסת הגדולה שהעתיקם, הילכך הסומך על כל הני רבנות אין מזחיחין אותו".

ומשמע מזה שבעצם הלכה כהמג"א, אלא שבכל זאת אפשר לסמוך על כל הני רבנותא.

ב. כמו כן מצינו בהל' יו"ט שאדה"ז פוסק כהמג"א נגד הט"ז מבלי שיביא שום ראיה להמג"א, והוא בסימן תצ"ט סעיף י"א: "במה דברים אמורים כשנשחטה ביו"ט, אבל אם נשחטה מערב יו"ט מותר לטלטל החלבים ביו"ט אם לא הקצה אותם לסחורה, שהרי מאתמול הן עומדים להדלקה ואין כאן נולד כלל. וכן חתיכת שעוה שיוכל להניח פתילה על גבה, מותר לטלטלה ביו"ט אלא א"כ הקצה אותה לסחורה, שהרי היא ראויה להדלקה. ומכל מקום נכון ליזהר שלא לטלטלן כי אם לצורך הרבה, כגון שמתירא שלא יגנבו וכיוצא בזה, כמו שיתבאר בס' תק"ב גבי טלטול עצים יבשים". ע"ש.

ובקו"א ס"ק ב': "כן כתב הט"ז לפי שיטתו . . . אבל לשיטת המג"א . . . אפשר דאפילו וכו' ולכן לא העתקתי דבריו (של הט"ז, כ"כ בציון יח בהוצאה החדשה) אלא בשנשחטה בערב יו"ט וכו'. ע"ש.

ואילו בהל' פסח מצינו שאדה"ז מביא מחלוקת בין הט"ז להמג"א, שכל אחד מהם כתב דעתו מסברתו, ומדבריו נראה שדעות שניהם שקולות הן.

בס' תמ"ב סעיף ט"ז (בהמשך למ"ש בסעיף י"ד "חמץ שנתערב מין במינו יבש ביבש שאין נבללים זה בתוך זה כגון שנפלו חטים שנפלו עליהם מים ונתבקעו ונתנגבו ונתייבשו ואין ביקוען ניכר ונתערבו בחטים יבישים כשרים הרבה מהם"): "וקודם הפסח מותר לו לטחון כל החטים ביחד כדי שיתערב קמח החמץ בקמח הכשר ויתבטל בתוכו בשישים שהן נבללין זה בזה ושוב אינו חוזר וניעור בפסח ומותרין אפילו באכילה . . . (ואם אין בחטים הכשרים ששים כנגד החמוצים יכול להוסיף עליהם עוד חטים כשרים עד שיהיה ס' כנגד החמוצים ויטחון הכל ביחד כדי שיתבטל קמח החמץ בס' ויהיו מותרין באכילה בפסח)" כו'.

ובקו"א ס"ק יו"ד: "יכול להוסיף כו', זהו פשוט לפי דעת המג"א וכו' וכו'. וכל זה לדעת המג"א . . . אבל בט"ז לא משמע הכי, שהרי כתב . . . [ש]אפילו מדרבנן אין האיסור אלא מצד חומרא דמשהו כו'. ע"ש. ולהמג"א מעיקר הדין ראוי לאסור וכו'. ומ"מ לענין להוסיף (היינו להוסיף חטים כשרים שיהי' ס' כנגד החמוצים. המעתיק), כיון שהט"ז עצמו מתיר לבטל חמץ קודם הפסח . . . לפיכך יש להקל בזה כדעת המג"א, דבדברי סופרים אין לנו לנקוט חומרי דמר וחומרי דמר, ר"ל חומרת הט"ז . . . וחומרת המג"א וכו'. ע"ש, ובהמשך דבריו".

והיינו שאדה"ז מביא דעות הט"ז והמג"א ואינו מכריע ביניהם, ומדבריו משמע שרק "לענין להוסיף" הוא פוסק כהמג"א מאחר שבזה גם הט"ז עצמו מתיר כו'. אבל בלא"ה לא הי' פוסק כהמג"א. (ואדרבה, בהמשך דבריו הוא כותב, "לחוש לדעת הרשב"א והמרדכי והגהות מיימוניות וט"ז ופרי חדש").

ואילו בהל' פסח מרובות ההכרעות כפוסקים אחרים נגד המג"א, וגם כשאדה"ז מכריע

כהמג"א נגד פוסקים אחרים, הרי זה בהבאת ראיות. ושניהם רבים הם, ואין צורך לפורטם.

אדה"ז מביא הרבה את המג"א ביחד עם הרמ"א

מצינו בכמה מקומות שאדה"ז מביא את הרמ"א ואת המג"א בחדא מחתא, ולכאורה זהו מצד חשיבותו של המג"א:

בסי' תצ"ה ס"ק ה': "וא"כ גם באונס ממש שדעת רמ"א ומג"א להתיר" כו'. שם: "אף דלא קיי"ל הרי מפני שהרא"ש וטור ורמ"א ומג"א . . חולקין על זה". שם סק"ו: "והביאווהו רמ"א ומג"א שם" כו'. שם ס"ק י"א: "שכן פסקו רמ"א ומג"א" וכו'. בסי' תקט"ט ס"ק ג': "וכן פסק בדרכי משה . . ובמג"א" וכו'. בסי' תקט"ו סוף ס"ק א': "אבל בלא"ה פשיטא דאין להקל כלל נגד רמ"א ומג"א" וכו'. ע"ש (אלא ששם יש חילוק קצת ביניהם, כמבואר בציונים בהוצאה החדשה).

ואילו בהלכות פסח והל' שבת כמעט שלא מצינו הצירוף "הרמ"א ומג"א".

פוסק כאחרים רק כשהמג"א סותם

ולדוגמא:

סי' תצ"ז ס"ק ב' וז"ל: "כן כתב רש"ל ועולת שבת ואליה זוטא ופרי חדש. ואף המג"א לא חלק עליו בביורו. ואף שהט"ז בס"ק א' חלק עליו, מכל מקום הרי בס"ק ז' חזר בו וכתב בעצמו דאסור לברור, אלא דלא חיישינן דלמא מטלטל ושביק ולכן מותר ליקח כל הבא לידו בלא ברירה ולא יחזיר המותר למים. ומה שכתב הט"ז אח"כ ויחזיר מה שלא ייטב בעיניו, אינו אלא פירוש לדברי רש"ל, אבל אין דעתו מסכמת לזה אלא כמו שכתב הט"ז תחילה, וז"ל דגבי דגים אין חשש זה דודאי אם לא ייטב בעיניו לא ישליכנו למים עכ"ל, משמע בהדיא שאסור להחזירו למים דהרי טלטול מוקצה, דאין הזמנתו מועלת אלא למה שיצטרך ביו"ט כמו שכתוב בשו"ע סעיף י"א", (אבל להעיר שכאן מתחשב גם בדעת הט"ז).

כשחולק על המג"א הוא משתדל להוכיח זה מהמג"א עצמו

לדוגמא:

בסי' תצ"ז קו"א ס"ק א': "הנה המג"א מיקל . . דלא כמשמע מסתימת כל האחרונים . . ובפרט לפי סברת הט"ז . . והמג"א . . לפי שיטתו . . אוסר . . אבל לפי דעת הט"ז אין לחלק . . ויש לסמוך על הט"ז (וכותב כמה טעמים וראיות לזה, וממשיך) וכיון שהעיקר כהט"ז וכו' וכו' סוף דבר יש לפסוק כהט"ז בהני תרי מילי, משום דבדין הראשון יש לומר דלא פליג מג"א על הט"ז . . ומטעם זה יש לומר דגם בדין הב' לא פליגי אהדדי . . ועוד דהא כתב המג"א דהעולם נוהגין כהט"ז, ואף הוא ז"ל התיר ע"י נכרי מכלל דלא סבירא ליה בזה איסור ברור, וכן משמע מלשונו שכתב ויש להחמיר לעשות ע"י נכרי, משמע דאינו אלא חומרא בעלמא ולכן מותר לעשות ע"י נכרי. וכיון שהט"ז מיקל בהדיא יש לסמוך עליו באיסור דרבנן שהולכין בו להקל".

כמו כן מצינו בכמה מקומות שאדה"ז כותב שהלכה כמג"א גם אם לא מטעמי', וכמדומה

שלא מצינו זה כל כך בנוגע לפוסקים אחרים.

לדוגמא סי' תקי"ח ס"ק ה' בסופו ז"ל: "וכן דעת המג"א להלכה אלא שנתן טעם אחר".

ובהל' פסח הרי מצד אחד כשאדה"ז חולק על המג"א לא תמיד הוא משתדל להוכיח זה מדברי המג"א עצמו, לאידך הרי גם בנוגע לפוסקים אחרים, כגון החק יעקב, מצינו לפעמים שהוא משתדל בזה.

✱

והנה ידעתי גם ידעתי שמה שכתבתי בסעיף זה, חלקו או כולו, הוא בבחינת הררים התלויים בשערה (ובהשערה), עוד יותר ממה שכתבתי בכל הענין, ולכן אכפול כאן בקשתי (בנוסף למה שכתבתי בתחילת דבריי) להקוראים והלומדים לעיין היטב הן במה שהבאתי ובעיקר במה שלא הבאתי מג' הלכות אלו (יו"ט פסח ושבט), כדי להעמיד דברים על דיוקם. ויבוא שכמ"ה.

סיכומי דברים בענין הל' פסח

כט. לאור כל הנ"ל, נראה שאנו יכולים לסכם כמעט בודאות מה היו ומתי השלבים שבכתיבת הל' פסח. השלב הראשון הוא המפורסם שאודותו כתבו הבנים הרבנים בהקדמתם, בתקל"ב בשבתו בשבת תחכמוני אצל הרב המגיד. וזו היא המהדורה קמא.

המהדורה בתרא כתבה אדה"ז בשנים שבין תקל"ח (כמו שכתבו הבנים הרבנים שבאותו הזמן התחיל לכתוב ("להגי' ולחדש") את השו"ע מחדש), לבין שנת תקמ"ה-ו, כדמוכח מזה שאינו מביא כלל את הפרי מגדים שנדפס באותו הזמן (כנ"ל סעיף כז), וגם אינו מביא בסי' תמ"ג קו"א ס"ק ב' (וראה גם סי' ת"מ סעיף יו"ד בהגהה) את השיטה מקובצת בבא מציעא בענין גדר חיובי השומרים שהביא בקצות החושן סי' ש"מ ס"ק ד' 57. (אבל להעיר שאדה"ז גם אינו מביא שאר הראשונים המובאים בקצוה"ח שם).

ואז עם המלך, מלכי רבנו, במלאכתו ישב שם גם אחיו הרה"ק מהרי"ל נ"ע, כדמוכח מהדין ודברים שהיו ביניהם בענין זמן בדיקת חמץ 58. ולפי זה אפשר לומר שההגהה הגדולה מהמהרי"ל בסימן תמ"ב סעיף ט' נכתבה (לא בזמן ההדפסה השני' של השו"ע שבה נוכח המהרי"ל, כמ"ש בהקדמת אדמו"ר האמצעי (בעצמו. שנדפסה לאחר ההקדמה הראשונה שכתבה ביחד עם אחיו הקדושים. ע"ש). אלא נכתבה) בנוכחות אדה"ז והיתה לנגד עיניו הקדושות 59 (ובהוצאה החדשה הביאו מהצמח צדק (בחיודושו ז, ד. סז, ד) שמהרי"ל שמע זה מאדה"ז הלכה למעשה).

ואין אנו יודעים מתי עסק אדה"ז בעריכה הסופית (כנ"ל סעיף כו) אבל אנו יודעים (לפחות באופן חלקי) מתי עסק בהכנת הל' פסח לדפוס, כי מאחר שאדה"ז מדבר בסי' תמ"ח

57 שו"ע אדה"ז והקצוה"ח הובאו ע"י כ"ק אדמו"ר בקונט' ענינה של תורת החסידות הערה 301. ע"ש.

58 כמבואר בפרטיות ב"מבית הגנוזים" המצורף לעיתון כפר חב"ד גליון תשס"ח שהרה"ג הרה"ח רש"ב שיחי' לעווין מביא שם שקו"ט שהיתה בין אדה"ז למהרי"ל בענין הק"א בסי' תל"א. ושם יש צילום כתיב' של המהרי"ל.

59 ואין תח"י דפוס הראשון לראות אם הגהה זו נמצאת שם.

אודות נוסח מכירת חמץ שבסידור, הרי בהכרח שאדה"ז ערך את הל' פסח לדפוס לא לפני שנת תקס"ג, כנ"ל סעיף כ"ו.

ונראה שבמסגרת ההכנה לדפוס התאים אדה"ז בשו"ע כמה ענינים של הלכה למעשה לדעתו בסידור, אבל לא חזר ועיבד את כל ההלכות. כדמוכח מזה שלא הכניס את דברי הפרמ"ג והשטמ"ק. וראה בסימן תמ"ד (סעיף י"ב) וז"ל: **"תלמוד תורה נדחית צפני כל המצוות כו' כשאי אפשר לעשותן ע"י אחרים כמו שנתבאר ביורה דעה סי' רמ"ו"**. ולא ציין להל' תלמוד תורה שלו, כמו שציין בסי' קנ"ה במראי מקומות (מקורות קצרים) אותיות ב' וג'. וזהו מפני ש(מהדורא בתרא ד)הל' פסח כתב לפני שנת תקמ"ו, והל' ת"ת כתב בשנת תקנ"ב (כידוע). ובשעת העריכה הסופית וההכנה לדפוס, נשארו הדברים כמו שנכתבו, משנה לא זה ממקומה.

דהנה בנוסף להנ"ל סכ"ו שאדה"ז כתב בהל' פסח לכתוב שטר מכירת חמץ בנוסח שכתב בהסידור, מצינו עוד דברים בהל' פסח המתאימים להסידור, ולא למ"ש בשו"ע שבהלכות אחרות.

כגון בענין המבואר בסי' רט"ו סעיפים ד-ה וז"ל: **"אסור לגרום ברכה שאינה צריכה כגון כל שני דברים שיכול לפוטרם בברכה אחת אסור לגרום שיצטרך לחזור ולברך כגון שיפסיק בנתיים בשיחה או בדבר אחר הגורם שיצטרך לחזור ולברך. ואפילו בשבת שחסרו הרבה ברכות ממנין ק' ברכות שחייב אדם לברך בכל יום אסור לגרום ברכה שאינה צריכה כדי להשלים לק"**.

"במה דברים אמורים כשיכול לפטור ב' דברים בברכה שהיא מיוחדת לשניהם אבל אם היא מיוחדת לדבר אחד אלא שיכול לפטור בה גם השני בתורת טפלה טוב יותר להרבות בברכות כמ"ש בסי' רי"ב".

"לפיכך אם הביאו לו פירות בתוך הסעודה טוב יותר להניחם לאחר ברכת המזון כדי שיברך אחריהם ברכתם האחרונה המיוחדת להם ולא יפטרם בברכת המזון שאינה מיוחדת להם . . ויש חולקים ויש להחמיר כסברא הראשונה. ובפרט בשבת ויום טוב כדי להשלים ק' ברכות יש לו להניחם לאחר ברכת המזון להשלים בהם ולא לסמוך על שמיעת חזרת הש"ץ וברכת התורה וההפטרה".

ובהל' שבת בסי' רמ"ט בקו"א ס"ק ד' וז"ל: **"אפשר לחלק, דכשחפץ לאכול כל הפירות היום אף בלא ריבוי הברכות, דבכהאי גוונא מיירי בשל"ה דסתמא דמילתא כשהביאום לפניו מצדו לא יבצר לאכול כולם מיד אלא שמניחם בשביל לברך עוד, הרי זה גורם ברכה שאינה צריכה, לאפוקי כשאם לא ריבוי הברכות לא היה אוכל כלל פירות אלו היום, וזה אין איסור כלל לאכול בשביל הברכה, שהרי רב חייא בריה דרב אויא דממלא להו במיני מגדים משמע שלא היה אוכל רק בשביל הברכה, וא"כ אין כאן שום איסור לא במה שיאכלם אח"כ בשביל הברכה ולא במה שאינו אוכלם עכשיו שאינו מחויב לאכול דבר שאינו חפץ כמ"ש המ"א"**.

אבל בהל' פסח סי' תע"ג סעיפים י"ג-י"ח וז"ל: **"אחר ששנתו כוס ראשון צריך כל אחד ואחד לאכול מעט ירקות בטיבול . . וכיון שאכילה זו אינה אלא להתמיה את התינוקות לפיכך אין צריך כזית . . אלא אפילו במשהו די . . וצריך שיהיה**

הירק ממיני ירקות שברכתן היא בורא פרי האדמה כשאוכלן חיים כדי שיפטור מלברך בורא פרי האדמה על המרור שיאכל בתוך הסעודה . . ולפיכך לא יברך בורא נפשות רבות אחר ירק זה אפילו אכל ממנו כזית כדי שלא יצטרך לברך בורא פרי האדמה על המרור. ואחר המרור גם כן אין צריך לברך בורא נפשות רבות אפילו אכל מהירק כזית דכיון שהמרור נפטר בברכת בורא פרי האדמה שעל הירקות לכן גם הירקות נפטרים בברכה אחרונה של המרור, דהיינו בברכת המזון . . ואם אירע שבירך בורא נפשות רבות אחר הירקות צריך לברך בורא פרי האדמה על המרור . . שכיון כו' לפיכך אין המרור נפטר בבורא פרי האדמה שעל הירקות, ומה שאין צריך לברך בורא פרי האדמה על המרור הוא משום שהמרור הוא מצרכי הסעודה כו'. וכיון שהמרור אינו נפטר בברכת בורא פרי האדמה שעל הירקות חייב הוא לברך בורא נפשות רבות אחר הירקות אם אכל כזית".

"ולענין הלכה יש לחוש לב' הסברות, ולכן לא יאכל מהירקות כזית שלם שלא יצטרך לברך אחריו בורא נפשות רבות לפי סברא האחרונה, ואם אירע שאכל כזית לא יברך בורא נפשות רבות שלא יברך לבטלה לפי סברא הראשונה, ואם אירע שבירך בורא נפשות רבות . . אף על פי כן לא יברך בורא פרי האדמה על המרור שלא יברך לבטלה לפי סברא הב'".

והנה מסקנא זו שבהל' פסח אינה תואמת את המסקנא שבסי' רט"ו, כי שם כתב שבשבת טוב להניח הפירות לאחר ברכת המזון כדי שיברך על הפירות הברכה המיוחדת להם, בורא נפשות רבות, ולא יפטרם בברכת המזון שאינה מיוחדת להם, ובהל' פסח, שביו"ט עסקינו, שגם בו חסרים הרבה ברכות מהק', כתב שאם אירע שאכל כזית מהכרפס לא יברך בנ"ר, כי זה יהי' ברכה לבטלה, וזה למה, מפני שהוא נפטר מברכה אחרונה ע"י ברכת המזון, אבל הרי מבואר בסי' רט"ו שאם אינה ברכה מיוחדת, כמו ברכת המזון – אין זה ברכה לבטלה ואפילו לא ברכה שאינה צריכה.

וצריך לומר שבהל' פסח חזר בו ממ"ש בסי' רט"ו, ופסק בהתאם למה שפסק בסידור בהגדה זו"ל: **"כרפס, נוטל פחות מכזית כרפס"** וכו'. וכמ"ש שם כ"ק אדמו"ר שזהו כדי שלא יצטרך לברך בנ"ר כו'60.

יש מקומות בהל' פסח שבהם לא נמצאת התאמה למשנה אחרונה של אדה"ז, וכגון הנ"ל הערה 3.

סיכומי דברים בענין הל' שבת

ל. בענין הל' שבת נראה שההלכות שלפנינו הן ביסודן ממהדו"ק, ואדה"ז התחיל לעבוד עליהן להפכן למהדו"ב, ואף התחיל לעשות עליהן עריכה סופית (כנ"ל סעיף כ"ז). ובענין המהדו"ב מצינו שני ענינים, א. שכתב תיקונים והוספות ומחיקות למהדו"ק ("להגי"), ב. במקום שלא היתה אפשרות להגי' את הנוסח הקיים, כתב דברים חדשים, והם הם ה"מהדורא בתרא" המפורסמים הנדפסים בסוף הל' שבת, שהי' בדעתו של אדה"ז הן להוציא מהשו"ע

60 ולפי"ז יתבאר טעם מנהג רבותינו נשיאינו וכל אנ"ש דרוסיא לאכול הקומפוט לפני ברכת המזון, ודלא כמ"ש בסי' רט"ו, ומבואר זה במק"א.

ומהקו"א את הפסקים שהם לפי האחרונים ולהכניס במקומם (הן בשו"ע והן בקו"א) את הדברים החדשים שכתב ב"מהדורא בתרא" שהם לפי הראשונים.

וזהו הטעם שדברים אלו נקראו (כנראה ע"י אדה"ז עצמו) בשם "מהדו"ב", מפני שאדה"ז הכין את הדברים הללו להחליף את הדברים שבמהדו"ק (כשם שאכן עשה בהל' פסח, אלא שבנוגע להל' שבת לא הספיקה השעה לעשות כן).

הל' שבת שלפנינו הן ביסודן מהדו"ק

זה מוכח מהסגנון בקו"א הדומה להל' יו"ט המבואר לעיל בעיקר בתחילת סעיף כח, ובמשך כל סעיף הנ"ל.

אדה"ז התחיל לעבוד עליהן להפכן למהדו"ב

זה מוכח או משמע גם מזה שבהל' שבת רבו כמו רבו הסוגריים מסוג הכרעת הלכה למעשה, הנ"ל ח"א סעיף טז, והן נמצאות בסוגריים מפני שנתוספו (על הגליון, וכיו"ב) לאחר כתיבת המהדו"ק.

[ומדי דברנו: גם בהל' פסח יש סוגריים מסוג זה (כגון בסי' תל"ו סוף סעיף כ"א. סי' תנ"ה סוף סעיף כ"ח. שם סעיף ל"ג. סי' תפ"ט סוף סעיף י"ג. שם סוף סעיף ט"ו. ואולי עוד).

כפי הנראה היו בהל' פסח הרבה יותר הוספות מסוג זה, אלא שבמסגרת ההפיכה למהדו"ב (או ההכנה לדפוס), הוריד אדה"ז את הסוגריים, באופן שההכרעות (רובן ככולן), הם חלק מהפנים הרגיל (בלי סוגריים).

אבל בהל' שבת שמלאכת ההפיכה למהדו"ב נשארה באמצע, נשארו כל ההכרעות הנוספות הללו בסוגריים.

וראה זה פלא שבהל' יו"ט לא נמצא, כמדומה, אפילו סוגריים אחד מסוג זה. ולכאורה זהו מפני שהל' יו"ט שבידינו הוא מהדו"ק בלי שאדה"ז יעבוד עליו להפכו למהדו"ב⁶¹].

ועוד הוכחה שהל' שבת שלפנינו הן ביסודן המהדו"ק שאדה"ז התחיל לעבוד עליהן להפכן למהדו"ב, מסי' רנ"ג סעיף כ"א: "וכ"ז כשמחזיר בשבת למקום שהיד סולדת שם (דהיינו שאם תבשיל זה שמחזיר היה צונן היה יכול להתחמם שם כל כך עד שהיד סולדת בו) אבל אם אין היד סולדת שם לדברי הכל מותר לסמוך שם אפילו בתנור שבימיהם אע"פ שאינו גרוף וקטום" כו'. ובקו"א ס"ק ד: "אף וכו' (וצריך למחוק זה בפנים)".

והיינו שמ"ש בפנים במוסגר הי' תחילה במהדו"ק בלי סוגריים, והסוגריים שאדה"ז כתב הן כדי למחוק זה מהפנים. ובודאי שזה נעשה בזמן מאוחר יותר.

אדה"ז התחיל לעשות עריכה סופית בהל' שבת

כן משמע מסי' רס"ג בקו"א ס"ק ה' כנ"ל אות כ"ז.

61 אבל יש לדחות ולומר שבהל' יו"ט כבר כתב אדה"ז כל ההכרעות הצריכות, ולא הי' זקוק להכרעות נוספות, והדבר צריך בדיקה. וראה סי' תצ"ו סעיף י"א וז"ל: "בני חו"ל כו' ויש חולקין". ולא הכריע בזה בפירושו. וידועה השקו"ט בזה שיש מחכמי זמננו שאומרים שלשון זה עצמו הוא הכרעה ע"ד שהוא בשו"ע הבי'. אבל קשה לומר כן, כי בכ"מ בהל' יו"ט כתב אדה"ז "ויש חולקים" ובכ"ז כתב הכרעה מפורשת, כמשנ"ת במק"א (מגר ירחים חלק ז'). ואכ"מ.

סיכומי דברים בענין הל' יו"ט

לא. בענין הל' יו"ט לכאורה הדברים ברורים שזהו מהדו"ק, כדמוכח הן מזה שהן לגמרי כהאחרונים ובראשם המג"א כנ"ל באריכות סעיף כח, והן מזה שאין בהן לא פתיחות ולא הגהות ואין בהן כלל סוגריים של הכרעות הלכה למעשה (כנ"ל סעיף ל).

ויתכן שאדה"ז כתב מהדו"ב להל' יו"ט והיא לא הגיעה לידינו, וכדמשמע קצת ממ"ש במהדו"ב סימן א' סוף סעיף ח': "כמו שנתבאר בהלכות יו"ט", והרי בהל' יו"ט שבידינו לא מצינו ביאור זה

וכידוע השקו"ט שבוזה⁶², או שאדה"ז לא הספיק לעשות מהדו"ב על כל השו"ע, ובכלל זה הל' יו"ט.

סי' קס"ו – רט"ו

לב. יש עוד הלכות, שיש מקום לשער שביסודן הן מהדו"ק ואדה"ז "הגיי" ו"חידש" בהן, ויתכן שהן כהלכות שבת, היינו שגם פסקי ההלכות שבהן הן (חלקו או כולו) כמהדו"ק, ויתכן גם שבענין פסקי ההלכות הן אכן מהדו"ב (או יותר נכון – מהדורא תניינא), אבל מבחינת הסגנון יש בהלכות אלו שני סגנונות.

ואציין בזה מה שנדמה לי שבסי' קס"ו – רט"ו, יש סגנון מיוחד שאינו רגיל כלל וכלל בשאר חלקי השו"ע, וכמה פרטים באי-רגילות זו: סגנון מעורב שפעמים בא בארוכה ופעמים בא בקצרה, סגנון של שקו"ט ולא מסקנא, וביטויים בלתי רגילים, כדלקמן.

אריכות וקיצור בכפיפה אחת כיצד?

סי' קס"ו, קס"ז, ותחילת קס"ח עד סעיף ח', הכל כתוב בסגנון הרגיל באו"ח חלק א' (בכללותו), ומסעיף ח' ואילך – כתוב בסגנון ארוך עד סוף סעיף כ'.

וכן מצינו בעוד כו"כ מקומות בסי' אלו שהוא מאריך לא רק בביאור ההלכות שכותבם, אלא הוא גם מאריך בביאור החילוק בין הלכות אלו להלכות אחרות, וכגון בסי' קפ"ה, סי' ק"ד, סי' רי"ג סעיפים ו'–ז'. ועוד.

ומתקבל הרושם שסימנים הנ"ל (קס"ו – רט"ו) כתבם אדה"ז בשני שלבים, בשלב הראשון כתבם בסגנון הרגיל דשאר השו"ע, ובשלב הב' "הגיי" ו"חידש", חזר וכתב חלק מההלכות וחזר בהרחבה.

סגנון של שקו"ט – כיצד?

בסי' קס"ז סעיף ה', וז"ל: "ואע"פ שיש מקום לטעות ולומר שהמוציא אינו מורה לשון עבר כמ"ש המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים ועדיין לא הוציאם אז, ואף שיש לומר שכוונת הכתוב שכשתצאו אעשה לכם שתדעו כי אני ה' אלהיכם הוא המוציא אתכם ולשון עבר הוא מ"מ הי' ראוי יותר לומר מוציא לחם שהוא לשון מבורר על העבר כמ"ש אל מוציאם ממצרים וכשנאמרה פרשת בלעם כבר יצאו, אעפ"כ" וכו'.

בסי' קפ"ח סעיף י"ז, וז"ל: "ה' אוכל בשבת ונמשכה סעודתו עד שחשיכה . . מזכיר של שבת בברכת המזון וכו'", "וה"ה לראש חודש חנוכה ופורים ויש אומרים שבראש חודש חנוכה ופורים . . אינו מזכיר מעין המאורע . . ואין נוהגין כן וכו'". "והוא שלא התפלל ערבית . . אבל אם התפלל ערבית . . יהא נראה שדבריו סותרים זה את זה שתחלה התפלל תפלת יום שלאחריו ואח"כ מזכיר יום העבר".

"(מ"מ אם לא התפלל ערבית ומוצאי שבת הוא ראש חודש מזכיר של שבת וגם של ראש חודש אם אכל כזית משחשיכה ואין כאן סתירה כיון שמזכיר של שבת תחלה ואח"כ של ראש חודש ואע"פ שאי אפשר לומר שמקבל עליו ראש חודש עכשיו כשמזכירו אחר שהזכיר כבר שבת שהרי מקובל ועומד היא מששקעה החמה וגם אם ה' מקבלו עכשיו לא חל עליו חיוב ההזכרה עכשיו אלא כשאכל כבר קודם שהזכיר של שבת אין לחוש לכל זה שאף שחל עליו ראש חודש . . אין זו סתירה כל שהוא לא עשה כבר דבר הסותר לזה . .) וכו'". עכ"ל.

בסי' קצ"ב סעיף ד', וז"ל: "כל המשנה מזה הנוסח כגון . . שאומר נברך למי שאכלנו משלו הרי זה בור . . וכשאומר למי שאכלנו משמע שמרובים הם זה זן את זה וזה את זה ולפי דבריו מברך את בעל הבית, משא"כ שאכלנו משלו סתם משמע שהוא יחידי שהכל אוכלים משלו ומה שאומרים בהגדה למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו זהו לפי שבנסים אי אפשר לטעות שעושה נסים זולתי הקב"ה משא"כ בברכה אפשר לטעות שמברך את בעל הבית" וכו'.

וכמדומה שזה שונה מסגנון הביאורים, כגון אלו שהובאו לעיל ח"א סעיף כ"ד שהם כתובים יותר בנוסח של מסקנא, היינו שדבר פלוני שונה מדבר פלוני מפני טעם זה וזה (וכגון בסי' תל"ב סעיף י"ד וז"ל: "ואע"ג דכל היכא דאתחזק איסורא דרבנן אין הקטן נאמן לומר תקנתי האיסור כמ"ש ביורה דעה סי' קכ"ז והכא נמי אתחזק איסורא שהבית הוא מלא חמץ כל השנה, אפילו הכי נאמן הקטן לומר בערתי החמץ מן הבית הואיל והיה בידו לבער וכל דבר שהיה בידו לעשותו נאמן לומר שעשאה כו'").

ובסי' ת"מ סעיף י"ד בהגה"ה וז"ל: "אף על פי שקיבל עליו לשמרו שמירה מעולה בדרך השומרים ואם יפגע בשמירתו ולא ישמרנו בדרך השומרים יתחייב לשלם לו אין זה נקרא קבלת אחריות להיות הפקדון נחשב כשלו על ידי כן כיון שקבל עליו אחריותו אלא זה נקרא קבלת השמירה בלבד" כו'. ע"ש). וכאן זה כתוב בנוסח של קושיא ותירוץ.

ובסי' קפ"ה סעיף ה' כתב כמה ספיקות וצדדי הספיקות להלכות שונות.

ביטויים בלתי רגילים כיצד?

בסי' קפ"ה סעיף ה' וז"ל: "ומכאן אתה למד שהשתוי ג"כ אסור בקריאת שמע כמו בתפלה שהרי מי שקרא קריאת שמע במקום שראוי להסתפק בו בצואה הצריכוהו לחזור ולקרות כמו שהצריכוהו בתפלה כמו שנתבאר בסי' ע"ז וברכות קריאת שמע הן כקריאת שמע עצמה" (ס' קפ"ה ס"ה).

הביטוי "ומכאן אתה לומד" הוא אחד משלושת הביטויים שהרמב"ם משתמש בהם לומר חידוש נשלו (והשניים האחרים הם "ויראה לי", "אני אומר" כמבואר באריכות במקום אחר בעזה"י) ואצל אדה"ז כמדומה שביטוי זה הוא נדיר ביותר (הוא נמצא ג"כ בסימן ק"א סעיף ה' בסופו ואולי בעוד מקומות). ולכאורה אצל אדה"ז אין מובן ביטוי זה שהוא חידוש שלו, שהרי בהוצאה החדשה דהשו"ע ציינו מקורות מפורשים לדין זה. אבל בסי' ק"ט לא ציינו שום מקור.

בסי' ר"ב סעיף י"ב (ב' פעמים) וז"ל: **"אבל לסברא האחרונה נהפוך הוא"** (ביטוי זה מצוי בקונטרס אחרון – סי' ט' ס"ק ב'. סי' מ"ב ס"ק א'. יו"ד סי' י"ח ס"ק יו"ד. ועוד. אבל בהפנים כמדומה שאינו נמצא במקומות אחרים).

סי' רי"ב סעיף ג': **"ואם כו' באנו למחלוקת שנתבאר בסי' כו'".**

ועוד יש לציין דבר פלא שבסי' קס"ח⁶³, כתב וז"ל: **"ויש מפרשים שפת הבאה בכיסנין היא פת שנילושה בדבש או בחלב וחמאה או בשומן או בשמן או במי ביצים או במי פירות ויין או בשאר משקין חוץ ממים ואפילו עירב בה מעט מים אם הרוב הוא משאר משקין מברכין עליו בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין ג'"** כו'. וציין ע"ז (מ"מ אות נ"ד), ל"הרמב"ם פ"ג מהל' ברכות ה"ט". אבל הב"י, בספרו ובשו"ע, פירש דעת הרמב"ם באופן אחר. ואדה"ז לא הביאו כלל. ולכאור' זהו שלא כדרכו בכל מקום להביא את דעת הב"י, למרות שאנו נוהגים כרמ"א.

(ואולי יש לשער שאדה"ז לא הכין סימנים אלו לדפוס, והי' בדעתו לחזור ולהשלים וכו'. אלא שמכיון שכבר הדפיס את לוח וסדר ברה"נ, שוב השאיר סימנים אלו כמו שהם, ואף ציין אליהם במקומות אחרים – קו"א סי' רס"ג ס"ק ה').

המשך והשלמות יבואו בעזה"ת.